

Homoki mélyfúrás

Dr. Bárh Jánossal,
a Kecel monográfia szerkesztőjével beszélget
dr. Szűcs Judit

1984-ben kétezer példányban megjelent — az alföldi településmonográfiák sorában — Kecel története és néprajza. Megkapták azok a múzeumok, intézmények, amelyek rendelték belőle, azok a személyek, akik szakmailag érdekeltek, és megvásárolták a település lakosai. A kötet megjelenése ünnep volt Kecelen.

A település nem szülőhazája a szerkesztőnek, de személyes élmények is kötik ide, melyeket a későbbi néprajzkutató így összegez: „A tanyaitól jócskán különböző falusi embert és falusi életformát a keceli ember és a keceli életforma jelentette meg számomra.”

● *A személyes élményeken túl mi vonzotta Kecelre?*

Vállalkozásunkban Kecel község, és a magyar néprajztudomány igénye összetalálkozott. Kecelnek szüksége volt egy tudományos alapossággal megírt nagymonográfiára, a magyar néprajztudománynak pedig szüksége volt egy „homoki mélyfúrásra” a Duna—Tisza közéről. Hiába lett volna kutatói szándékunk, mecénás híján nem valósíthattuk volna meg elképzeléseinket. Kecel vezetőiben azonban kiváló mecénásra találtunk. Cserébe olyan könyvet igyekeztünk írni, amely hasznos olvasmány Kecel népe számára és elősegíti a szülőföld szeretetét.

A keceli kutatás és a könyv nyomdai előállítás sok pénzbe került. Hadd érdekeltessem ezt néhány számadattal: szerzői (lektor, grafikus, fotós stb.) jogdíjak 441 ezer, a nyomdaköltség 1 279 ezer, egyéb kiadások 91 ezer, tehát összesen 1 811 ezer forint. Ennyi pénzt a nagyközségi tanács természetesen nem tudott előteremteni. Társadalmi segítségre volt szükség. 1978 és 1984 között a keceli vállalatok és szervezetek meghatározott kvóta szerinti összeget fizettek be a monográfia számlájára. Hét év alatt ily módon csaknem félmillió forint folyt be, a többi a könyvek árából, vagyis az előfizetési összegekből és a megjelenés után gyorsan eladott példányok árából teremtette elő a tanács. Az anyagi jellegű támogatásnak más formái is voltak, amelyekből a keceli lakosság is kivette részét. Pl. a kutatók, ha Kecelen jártak, helybéli családoknál szálltak meg. Ezzel persze nemcsak a szállásköltség takarított meg, hanem a kialakuló ismeretségek, barátságok révén a kutatás is eredményesebb lett. Említhetném a lakodalmakat, ahol szívesen láttak bennünket, de szólhatnék a lovas fogatokról is, amelyekkel hordoztak bennünket a tanyák világában. Kecelen nagy kultusza van a fogathajtó sportnak. Egy néprajzkutató életében ritkán fordul elő, hogy gyönyörű versenylovak húzta díszes kocsin járja a tanyákat.

● *A szerkesztői utószóban írja, hogy Logaida József vb-titkár „... munkaköri kötelességét messze meghaladó mértékű segítséget nyújtott...”. Mit tehet egy vb-titkár egy ilyen monográfia készülése közben?*

Azt hiszem, Logaida József vb-titkár szervezőmunkája nélkül a keceli könyv soha nem valósult volna meg. Hét éven át ő szorgalmazta és ellenőrizte, hogy az előbb említett pénzeket a különböző vállalatok rendszeresen befizessék a monográfia számlájára. Egy-egy közös kutatás előtt megemgyezt maga kopogtatott be keceli házakhoz, hogy ott szállást kérjen a faluba érkező kutatók számára. Hasonló példákat jócskán sorolhatnék.

● *Milyen monográfiák szolgáltak például a keceli tervezésekor és esetleg a munka közben is?*

Az 1960-as évek közepétől megfigyelhető a magyar helytörténetírásnak egy olyan vonulata, amely remélhetőleg előbb-utóbb eloszlatja a helytörténet fogalmához kapcsolódó pejoratív

szemléletet, lekezelő magatartást és talán egyszer visszaadja a helytörténetnek azt a tudományos rangot, amely korábban, pl. a XIX. század második felében és a századelőn jellemezte. Az e vonulatba illeszkedő könyv fő jellemzője, hogy sokszerzős, alkotóik jobbára hivatásszerűen foglalkoznak tudományos kutatással. Szerkesztőjük muzeológus, levéltáros vagy egyetemi oktató. A sort az *Oroszáza története és néprajza, I—II.*, nyitotta 1965-ben. (Szerk.: Nagy Gyula.) A folytatás fontosabb állomásai: *Tápé története és néprajza*, 1971 (szerk.: Juhász Antal), *Mezőberény története, I—II.*, 1973 (szerk.: Szabó Ferenc), *Vésztő története*, 1973. (szerk.: Szabó Ferenc), *Hajdúböszörmény története*, 1973 (szerk.: Szendrey István), *Polgár története*, 1974 (szerk.: Bencsik János), *Hajdúszoboszló monográfiája*, 1975 (szerk.: Dankó Imre), *Berettyóújfalu története*, 1981 (szerk.: Varga Gyula). Sokat tanultunk ezekből a könyvekből. Hasznosítottuk eredményeiket és alkotóik sok-sok tapasztalatát.

Kezdetről fogva nyilvánvaló volt, hogy a keceli kötet fő profilja a néprajz lesz. Ezért a felsorolt könyvek közül legfontosabb példaként a Tápérol szóló könyvet tekintettem. Sok hasonlóság van a tápai és a keceli monográfia között. Mindkettő néprajzi jellegű vállalkozás eredménye. Ez megmutatkozik abban, hogy a népelet részterületekre szabdalva, viszonylag részletes írásokban jelenik meg mindkét könyv lapjain. Természetesen sok a különbözőség is a két könyvben. Csak egy példát említek: a keceli könyvben jóval nagyobb teret kapott a XVIII—XIX. századi történelem és általában a történeti szemlélet, mint a tápaiban. Ugyanakkor a néprajzi írásokon érződik a 15 évnyi kutatási különbség, amely napjaink hagyományfelejtő világában korszakos változásokkal teli, nagy időszak. Érződik az is, hogy Tápé néprajzi kutatásának jelentős múltja volt, Kecel viszont fehér foltként viritott a magyar néprajz térképén.

● *Miben akart és tudott más lenni, mint a már elkészült monográfiák?*

Az előbb említett könyvek példák voltak, de utánozni egyet sem akartunk. A keceli kutatás elég jól szervezett és nagy vállalkozás volt ahhoz, hogy kezdetről fogva más könyvet akarjon produkálni, mint a korábbi monográfiák. A tartalmi újítások igényét már a kutatások elején megfogalmaztam és ismertettem szerzőtársaimmal.

Nem szerettem azokat a helytörténeti monográfiákat, amelyek tematikus szeletekre szabdalják a történelmet. Sok ilyen van. Lehet, hogy véletlen az egybeesés, de épp a gyengébbek között fordulnak elő ilyenek. Mindenesetre az én szerkesztői eszményem az olyan monográfia, amelyben a történeti fejezetek egy-egy korról komplex képet adnak. Mondhatnám: amelyben komplex korszakok követik egymást. Sajnos a keceli monográfiában ez az elképzelésem nem valósulhatott meg maradéktalanul. A történelem útját követő tanulmányok után néhány tematikus tanulmány is sorakozik. Gazdaság- és társadalomtörténeti szempontból azonban komplexnek mondhatók a különböző korokat bemutató tanulmányok. A történelmi tanulmányok szerzőitől kértem, hogy lehetőség szerint fordítsanak gondot a paraszti hétköznapiak és ünnepek, a hajdani életmód bemutatására. Más szóval vigyenek néprajzi szemléletet a történeti kutatásokba és ábrázolásba. Villantsák fel a néprajzi tanulmányokban leírt jelenségek előképeit. Azt hiszem, ezt a XVIII—XIX. század történetéről szólva sikerült legjobban megvalósítani, mivel e korszakokat olyan szerzők mutatták be, akik egyaránt vallják magukat történészek és néprajzkutatóknak is.

● *Mi indokolja, hogy egy ekkora település ekkora monográfiát kapjon?*

Ezt a kérdést már sokan feltették, laikusok és tudományos kutatók egyaránt. Egyik neves politikusunk, amikor kezébe vette az ajándékba kapott keceli kötetet, csodákozva jegyezte meg a körülötte állóknak: „Még Párizsban sincs ekkora monográfiája.” Vezető napilapunk cikkírója pedig elítélő éllel vetette papírra az általa nem sokra érdemesített keceli monográfiáról, hogy „túlméretezett”. Az efféle megnyilatkozások azt sejtetik, hogy a nagy városokról föltétlenül vastag történeti monográfiákat, a kicsi falvakról vékonyakat kell írni. Ha nem így történik a dolog, a hivalkodás gyanúja merül föl. Mindezekkel összecseng egy másikfajta kétérdés, amely a néprajz oldaláról szemlélve kerül szóba. Ennek különböző megnyilvánulásaival kutatásunk egész időszaka alatt és a könyv megjelenése után is találkozunk. Sokan kérdezték tőlünk: „Mit esztek azon a Kecelen? Nincs ott semmi érdekes. Mért nem kutattok pl. Kalocsán, amelyik híres a pingálásáról és a viseletéről?” Eszerint a vélekedés szerint csak „híres” helyeken érdemes néprajzi kutatást végezni. Azt hiszem, mindkét véleménynek szemléleti beidegződés az oka. Valamiféle „régivágású” történelemszemlélet és korszerűtlen néprajzi érdeklődés húzódik meg mögöttük.

● *A monográfia készítése során keletkezett Kecel Archivumról bővebben is jó lenne hallani, mert egy hasonló ötlet „könnyen jön”, de a megvalósítása anyagi és szakmai-etikai okokból gondot okozhat.*

A keceli monografikus kutatások szervezése és a monográfia szerkesztése a Kalocsai Viski Károly Múzeumban folyt, lévén a szerkesztő a kalocsai múzeum igazgatója. A munkálatok hét esztendeje alatt rengeteg munkadokumentum (magnókazetták, filmek, régi pozitív képek, gépírások magnetofonlejegyzések, az intézmények írásbeli tájékoztatói, néprajzi gyűjtések lejegyzései, épületek felmérési adatai, térképmások, xeroxok, mikrofilmek, előtanulmányok, tanulmányok, ábratervek, korrektúrák, újságcikkek stb.) halmozódott föl a múzeumban, amelyeket a kötet megjelenéséig a múzeum gyűjteményeitől külön kezeltünk. Ezt a több szekrényt

kitöltő dokumentumanyagot neveztük Keceli Archívumnak. A külön tárolást elsősorban a gyors hozzáférhetőség indokolta. Az anyagot ugyanis megfelelő hivatkozással minden szerző használhatta és nagyrészt használta is. Az archívumot a szerkesztő kezelte.

A kötet megjelenése után az archívum dokumentumait „műfaji” hovatartozásuknak megfelelően beletároltuk a kalocsai múzeum különböző gyűjteményeibe. A múzeum adattára a több mint tízezer lapnyi keceli anyaggal duplájára nőtt.

● *Mikor kezdte szervezni a kötetet és hogyan alakult ki a szerzőgárda? „Önkéntes” gyűjtők és helyismereti kutatók vettek-e részt a kötet munkájában?*

1977. december 14-én tartották Kecelen azt a községi népfőntbizottsági ülést, amelyen véleményemet, tájékoztatásomat kérték arról, hogy miként lehetne megírni Kecel történeti és néprajzi monográfiáját. Már ezen az ülésen kezdett kialakulni az a vélemény, hogy Kecelnek nagyméretű monográfiára van szüksége, amelyet jórészt tudományos kutatókkal kell megírni.

Az 1978 februárjában tartott keceli vb-ülés határozatot hozott a monográfia megírásáról. Ezután Kecel község tanácsi vezetői fölkértek, hogy vállaljam el a kutatások szervezését és a monográfia szerkesztését. Megbízta, hogy szervezzem meg érdeklődő avatott kutatókból a szerzői munkaközösséget.

A következő hónapokban kidolgoztam a kötet felépítését, koncepcióját. Tárgyaltam az ország legkülönbözőbb városaiban élő kutatókkal. Nyár végére kialakult az akkor 32 fős szerzői munkaközösség. 1978. november 28-án az első közös gyűjtés alkalmával megtarthattuk a programadó értekezletet a keceli község háza nagytermében.

A kötetbe végül is 27 szerző műve került. Közülük kettő keceli, a többiek más helységekből érkezett „vállalkozók”. Foglalkozásukat tekintve van közöttük: múzeumigazgató, muzeológus (régész, néprajzkutató és történész), levéltáros, főiskolai oktató, középiskolai tanár, könyvtárigazgató, akadémiai intézeti kutató. A legtöbb szerző a Duna—Tisza köze városaiból jött Kecelre kutatni. Ezért szoktam mondani, hogy a Kecel könyv a Duna—Tisza közti tudományosság produktuma.

Két keceli munkatársunknak sokat köszönhetünk a helyi viszonyok megismertetéséért, a messziről jött kutatók eligazításáért, tájékoztatásáért.

A munka jellegéből és a személyi adottságokból következően az önkéntes gyűjtőknek és a helyi honismereti aktivistáknak viszonylag kevés szerep jutott ebben a vállalkozásban. A szerzői munkaközösség tagjai sorában voltak azonban olyan kutatók, akik valamikor önkéntes gyűjtőként, illetve a honismereti mozgalom aktivistájaként indultak, de már nagyon régen a hivatásos kutatók szintjére jutottak.

● *Volt-e közös gyűjtés? Milyen szerepe volt ennek a munkában?*

Volt. Enélkül nehezen képzelhető el a csoportmunka. A „homoki mélyfúrás”-ként emlegetett alapkutatások 1978 novemberében kezdődtek és 1979 végére fejeződtek be. Ezalatt háromszor rendeztünk Kecelen egy-egy hetes közös kutatást, amikor Kecelen tartózkodott a szerzői munkaközösség többsége. Csupán egy-két történész maradt távol, de a megbeszélések idejére ők is Kecelre utaztak. A szerzők magánházaiknál aludtak. Ezáltal ismerősökre tettek szert, kapcsolatokat építettek ki. A kutatók együtt étkeztek a napközi otthonban. A közös étkezések alkalmával kicserélték tapasztalataikat, felhívták egymás figyelmét jó adatokra és adatközlőkre. Az ilyen jellegű tapasztalatszerzésnek jó alkalmi voltak a rendszeres esti megbeszélések, amelyeket a művelődési ház rendelkezésünkre bocsátott irodájában tartottunk. Egyébként ebben a helyiségben kutatásaink idején a könyvtár egyik dolgozója egész nap ügyeletet tartott. Vette és továbbította az üzeneteket, híreket. Ezáltal lehetővé vált a faluban vagy a határban bolyongó kutatók kapcsolattartása egymással és a szerkesztővel.

● *Menet közben tartottak tudományos tanácskozást? Volt-e ennek olyan haszna, ami miatt másoknak is ajánlaná?*

A közös gyűjtések esti konzultációit és vitatkozásait leszámítva menet közben háromszor tartottunk tudományos tanácskozást Kecelen, a szerzők részvételével. Az első kutatás kezdetén, a programadó értekezleten megvitattuk a tervezett kötet belső felépítését, mondanivalóját, feladatát. Hasonló tanácskozásra került sor a harmadik közös kutatás idején. Ekkor a szerzők számoltak be addigi munkájuk eredményeiről és a szerkesztő ismertette elképzeléseit a készülő tanulmányokkal kapcsolatban. E tanácskozások elengedhetetlenül szükségesek voltak, hiszen enélkül nem lehet csoportmunkát végezni. Csupán szerkesztői körlevelekkel nem lehet sok-sok szerző monografikus kutatást irányítani és összehangolni.

Az előbb említett tanácskozást önmagunknak rendeztük. Nem így a harmadikat, amely a megyei TIT és a Hazafias Népfőnt közreműködésével jött létre Kecelen. Ekkor már elkészült a tanulmányok többsége. A lektorok, a felkért hozzászólók, valamint a meghívott helyi és megyebeli vendégek kész tanulmányokról vitatkozhattak. Ez a tanácskozás egy kissé a külvilágnak, mondhatnám a mecénásainknak, megbízóinknak szólt. Pozitív kicsengése kétségtelenül hozzájárult önigazolásunkhoz, önbizalmunk erősítéséhez. Erőgyűjtés volt ez az összefogás a további tennivalókhoz, a lektorált kéziratok átdolgozásának és kötet szerkesztésének feladatához.

● *Van rendezői színház. Van-e szerkesztői kötet?*

Különös és nehéz kérdés. Többféleképpen értelmezhető. Ha azt vesszük alapul, hogy egy kötet értékét elsősorban a benne helyet kapott tanulmányok értéke, tehát a szerzők tevékenysége határozza meg, akkor nincs szerkesztői kötet. Jó szerzők nélkül nincs jó könyv, bármilyen ügyes és találékony is a szerkesztő.

Nyilvánvaló azonban, hogy alapos szerkesztői munka nélkül a legjobb szerzők tanulmányai is csak egymás után sorjázó írások egy alkotóréseire hulló kötetben. Sok ilyen példa létezik. A többszerzős, jó város- és falumonográfia nem lehet idegen tanulmányok egymásutánja. Ennél többnek kell lennie. A teljesség igényén felül, az a nehezen megfogalmazható, szinte láthatatlan több teszi a tanulmánykötetet monográfiává. A fejezetek komponált sorrendje, a különböző szemléletű szerzők írásainak összhangja, egybecsengése, a könyv teljes tartalmi egysége a szerkesztő alkotása. Ő formál a tanulmányokból monográfiát a szó igazi értelmében. A többszerzős falu- és városmonográfiák esetében legtöbbször a szerkesztő a munkaközösség létrehozója, a kötet koncepciójának, tartalmi arányainak kialakítója, sőt, esetenként külsődleges, műszaki, könyvművészeti sajátosságainak meghatározója is. Innen szemlélve a dolgot, igenis van szerkesztői kötet. Sőt megkockáztatom a kijelentést: a jó monográfia mindig szerkesztői kötet. Erről tanuskodnak az utóbbi húsz év legjobb falumonográfiái.

● *Van-e olyan fejezet, témakör, amelyik nem készült el, s ha van, miért?*

Az el nem készült, illetve a tervezett, de meg nem jelent fejezetek kísértetként üldözik a monográfia-szerkesztőket. Ezek a kísértetek nem kerültek el a mi vállalkozásunkat sem. Az okok ezerfélék, a szerkesztői buktatók árokmélyek, a szerkesztői lelkek kifürkészhetetlenek.

● *A fotók önálló albummá lettek a kötet végén, ahelyett, hogy szokásosan illusztrációk lennének. Hogyan alakult ki az album?*

Többféle oka van annak, hogy a fotók a kötet végére kerültek. A legfontosabb ok gazdasági és adminisztratív természetű. Fényképet csak műnyomó papírra érdemes nyomtatni. Ez a papírfajta azonban napjainkban méregdrága és rendeletek korlátozzák igénybevételét. A 911 oldalas tápai monográfia 1971-ben még teljes egészében műnyomó papírból készült. A képek így szétészorva is jó minőségben láthatók. De hol vannak már ezek az idők? Manapság néhány iv műnyomó papírra hivatalokban kell kilincselni és a számla elkészültekor a pénztárcába is mélyen kellett nyúlni. Mivel tehát műnyomó papír csak korlátozottan áll rendelkezésünkre, rossz minőségű papírra viszont nem akartunk képet nyomni, a keceli fényképek a kötet végére kerültek.

Meg kell jegyezmem azonban, hogy nekem személy szerint szimpatikus az olyan tudományos könyv, amelyben a fényképek a szövegtől elkülönülten, a kötet végén található. Ezért egy percig sem bántódtam amiatt, hogy anyagi okokból a keceli monográfiában ezt a módszert kellett választanunk.

Igy a képekkel is történelmet és néprajzot írhattunk. Könnyen megtehettük ezt, hiszen szép és értékes régi képanyag állt rendelkezésünkre. Azáltal, hogy a képek egymással társultak a kötet végén, mód nyílt tematikus csoportosításukra. A csoportokat címekkel is elhatároltuk. A „képekkel írt” fejezetek egyik vonulata bemutatja a keceli ember életének legfontosabb szakaszait, fordulót, állomásait. Egy másik vonulat a keceli embert különböző élethelyzetekben ábrázolja. Miként a kérdésben találó módon elhangzott, a keceli monográfiában a fényképek nem hagyományos értelemben vett illusztrációk, hanem történelmi és néprajzi források, amelyekkel úgy sáfárkodtunk, hogy minél több tájékoztatást adhassanak Kecel népének életéről.

● *Van-e további hasonló terve? Esetleg a Kalocsai-Sárköz monográfiája? A szerzőgárdával vannak-e további elképzelései?*

A kecelihez hasonló monográfia készítése nem annyira terv, szándék, akarat, mint inkább erő, idő és legfőképpen pénz kérdése. Mecénás nélkül nincs történelmi és néprajzi mélyfúrás. Mi vidékiek arra nem számíthatunk, hogy tudományos vállalkozásainkat, még ha azok kollektívek is, az Akadémia vagy valamely más országos intézmény támogassa. Csak a községi és városi tanácsok, illetve egy-egy település vállalatai lehetnek a mecénásaink. Kecel azonban nem terem minden fán. A mecénás akarata, vágya és a történelmi, néprajzi mélyfúrás tudományos igénye, törekvése ritkán találkozik.

Őszintén szólva, nem vágyom mostanában a keceli vállalkozáshoz hasonló monografikus kutatás vezetésére. Más témákat szeretnék megírni, más tervek foglalkoztatnak. Van azonban néhány kedvenc falum a Duna-tájon és a Bácskában. Úgy gondolom, hogy ezek története, néprajza kulcsszerepű és modellek tekinthető. Ha ezek a falvak akarnának szerkesztői közreműködéssel sokszerzős, nagymonográfiát íratni magukról, azt hiszem, keveset tétováznék a válaszadással. Úgy látom azonban, hogy ezek a helységek a múltjuk feltárása terén fölöttébb hallgatógok, illetve mérsékeltlen igényesek. Így nyugodtan dolgozom más irányú tudományos terveim megvalósításán.